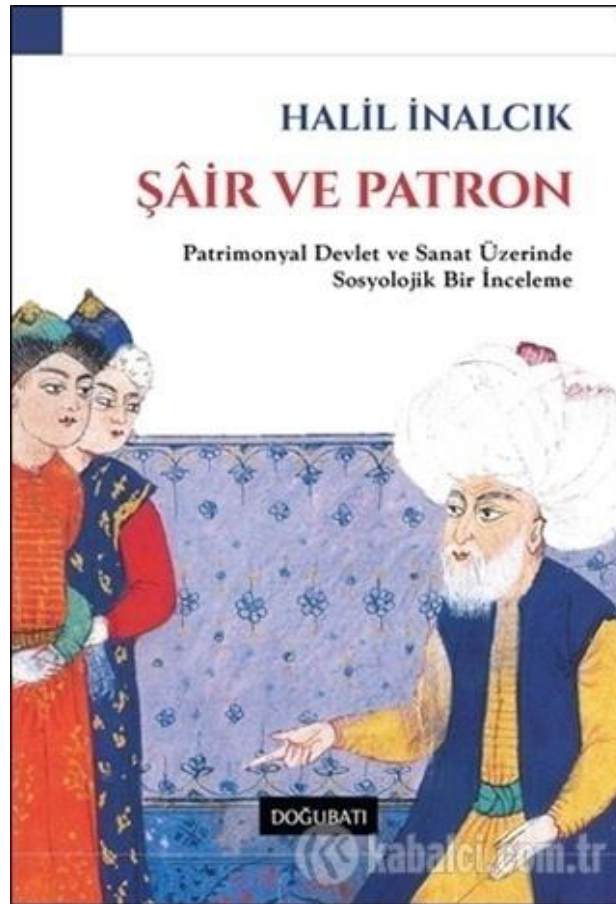

Geliş Tarihi/Received Date: 20.02.2020
Kabul Tarihi/Accepted Date: 30.04.2020

'ŞÂİR VE PATRON' KİTABINA KISA BİR BAKIŞ
Halil İnalçık, Şâir ve Patron, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2003.

Ercan AKÇORA ¹

¹ Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi.

Tutsan elini ben fakîrin

Hak ola hemîşe destgîrin

Sanat ve iktidar ilişkisi insanlar için her zaman ilgi çekici bir konu olmuştur. Bilimde, edebiyatta, mimarîde, sanatta meydana gelen gelişmeleri sırf kendi dinamikleriyle açıklamak eksik kalır. İşin sosyolojik altyapısında başka saiklerin rolü vardır. Bilim adamı ve sanatçıların devlet yöneticileriyle olan ilişkileri bugün hem sosyal tarihin hem de popüler edebiyatın önemli konuları arasındadır. Öyle ki, devlet yöneticilerinin sanata ve bilime verdikleri ehemmiyet açısından ayrı bir değerlendirmeye tabi tutuldukları son zamanlarda sıkça görülen bir tutumdur. Sanatı ve sanatçıyı koruma Orta Çağda birçok devlette görülen bir durumdur. Hem Doğu'da hem Batı'da bunun örneklerini görmekteyiz. Bilim ve sanat erbâbına gereken değeri verme biraz da hükümdarın veya kralın sanattan, şiiirden ne kadar anladığıyla ilgili bir olgudur. 'Ma'rifet iltifâta tâbidir, müşterîsiz metâ zâyidir' sözü bu açıdan bize önemli bir kapı aralar. Sanat ve patronaj ilişkisini disiplinlerarası bir çalışmayla kamuoyunun gündemine taşıma, tarih alanında uluslararası camiada büyük bir prestij sahibi olan, Türkiye'nin saygın bilim adamlarından Halil İnalçık'ın mütevazî ve çığır açıcı eseri 'Şâir ve Patron'(Doğu Batı Yay. İst. 2003) sebebiyle olmuştur.

Kitap; 'Patrimonyal Devlet ve Sanat', 'Osmanlı Saray Kültürünün Gelişmesi ve Osmanlı Divan Şu'arâsı', 'Patron ve Klasik Şiirde Sanat Anlayışı', 'Şu'arâ Tezkirelerinde Şâir ve Patron', 'Fuzûlî ve Patronaj', 'În'âm Defterlerinde H. 909-917 Yıllarında Bağış Alan Şâirlerin Menşei ve Mesleği' olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır.

"Patrimonyal Devlet ve Sanat" bölümünde İnalçık, bilim adamı ve sanatçının belli bir toplumda egemen sosyal ilişkiler ve belli bir kültür çerçevesinde sanatını ifade ettiğini savunur. Patrimonyal (bir sülaleye dayanan) bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğunda da statü ve mertebelerin mutlak egemen bir hükümdar tarafından belirlendiği gerçeğine işaret eder. Yüksek bir kültürün inşasının ancak hükümdarın sarayı içinde üretilebileceğini savunan yazar, Osmanlı'da en yüksek mimarın, sarayın mimarbaşısı, en iyi kuyumcunun, sarayın kuyumcubaşısı ve en gözde şâirin de pâdişâhın ilgi ve mazharına lâıyk görülen Sultân'uş - Şu'arâ olduğunu söyler. Sanatın ve sanatçının koruyucusu olan hükümdarın bu görevini yerine getirebilmesi için kendisinin de sanattan ve ilimden anlaması gerekir. Zengin bir kültüre sahip olan Medicilerin Floransa'nın sanat ve bilim hayatında büyük pay sahibi olduğunu belirtir. Osmanlı'da divan sahibi yetenekli hükümdarların olması klasik edebiyatımızın büyük şâirlerinin yetişmesine olanak sağlamıştır.

Patron - hükümdar belli bir sanat zevkine ve anlayışına sahip olduğu için sanatkâr da ona göre eser vermeye özen göstermiştir. Osmanlı klasik kültürünün Kanunî Sultan Süleyman devrinde yüksek sanat eserlerini verdiği ifade eden Halil İnalçık, bunda pâdişâhın, gelişmiş sanat zevkinin önemli bir rolü

olduğuna işaret eder. Öyle ki bilim ve sanat eserinin kalitesini ve sanatçının şöhretini çoğu kez hükümdar belirlemiştir.

“Osmanlı Saray Kültürünün Gelişmesi ve Osmanlı Divan Şu’arâsı” bölümünde, Konya Selçuklu sultanlarının şâir ve sanatçıları korumada önemli bir rol üstlendiklerini dile getirir. 15. yüzyılda Orta Asya ve İran’da Timur hanedanının ilim ve sanatta yüksek bir kültür örneği oluşturduğunu ifade eden İnalçık, bu gelişmenin Osmanlı pâdişâhları için de önemli bir örnek teşkil ettiğini söyler. Öyle ki Fâtih Sultan Mehmet’in klasik İran edebiyatının son büyük şâiri ve mütefekkeri sayılan Molla Abdurrahman Câmî’yi İstanbul’a getirmek için beş bin altın hediye gönderdiğini, bununla sanat ve kültürün bir hâmisi olduğunu göstermek istediğini belirtir. Yazar, pâdişâha bir eser veya kasîde sunan kişiye patronun inâyetinin çeşitli şekillerde kendisini gösterdiğini ifade ederek kişinin mesleğine göre münşî ise kâtipliğe, ulemeden ise müderrislik, kadılık gibi bir ilmiye mansıbına veya vakıf hizmetine tayin olunduğunu belirtir. Asker ise tımar, zeâmet mansıbına veya hâssına terakki verir, der.

Kitabın üçüncü başlığı olan “Patron ve Klasik Şiirde Sanat Anlayışı” bölümünde, saray kültürüne sahip hükümdar ve devlet büyüklerine hitap eden eserlerin sembolik, zihnî incelik isteyen, tasannu ürünleri eserler olduğunu savunur. Sanatçıyla aynı estetik zevkle yetişmiş patronun aradığı sanat budur, yani ‘hayâl - âmîz tasannu’dur.

“Şu’arâ Tezkirelerinde Şâir ve Patron” bölümünde, patronaj ve seçkin sınıfın sanat anlayışı üzerinde en esaslı kaynağımızın şu’arâ tezkireleri olduğunu söyler. Osmanlı edebiyatında ilk şu’arâ tezkiresi olan Sehî Bey’in tezkiresinde patronaj sistemiyle ilgili önemli bilgilerin bulunduğunu, Fâtih Sultan Mehmet’in kültür ve sanat hâmilğinde eşsiz bir konumda olduğunu Sehî Bey’in tezkiresine dayanarak aktarır. Yine Latîfî, Âşık Çelebi, Kınalı - zâde Hasan Çelebi’nin yazdığı tezkirelerde devrin önemli şâir ve kültür adamlarını ve onları koruyan, destekleyen devlet büyüklerine yer verildiğini örneklerle gösterir.

“Fuzûlî ve Patronaj” bölümünde, büyük ve değerli bir sanatkârın dünyanın adaletsizliği karşısında duyduğu hayal kırıklığı, isyan ve çaresizliği şâirin beyitleriyle, Türkçe ve Farsça divanından seçtiği dizelerle dile getirir. Şikâyetnâme’nin, patronun lûtf ve keremine el açan her şâirin hayat trajedisini özetlediğini belirterek patronaj sisteminin gerçek yüzünü, o dönemde yaşayan şâirin çaresiz psikolojisini en gerçekçi biçimde yansıtan bir belge olduğunu ifade eder. Gençlik döneminde bir Safevî şâiri olan Fuzûlî’nin 1534’te Kanunî Sultan Süleyman’ın Bağdat’ı fethinden sonra Osmanlı pâdişâhına yaklaştığını fakat beklediği itibarı göremediğini şu satırlarla belirtir İnalçık:

İstedim kim uluvv-i kadr bulam

Mazhar-i lûtf-i Pâdişâh olam

Bilmedim kim şikeste - hâl olurum

Hased ehline pâyimâl olurum

Kitabın son bölümü olan "İn'âm Defterlerinde H. 909 - 917 Yıllarında Bağış Alan Şâirlerin Menşei ve Mesleği"nde pâdişâhtan veya diğer devlet büyüklerinden hediye alan şâirlere ve onların mesleklerine yer verir. Örneğin kendi döneminde el üstünde tutulan şâir Zâtî'nin 1510'da pâdişâha sunduğu bir kasîde için 2000 akçe câize aldığını dile getirmiştir. Öyle ki Zâtî'nin, şâirliği tamamen bir geçim kaynağı olarak gördüğünü ifade etmiştir.

Sonuç olarak bir toplumun gelişmişlik düzeyini gösteren önemli ölçütlerden biri de sanata ve sanatçıya gösterilen değerdir. Sanatçı, eserini oluştururken içinde yaşadığı koşulların sanatına nasıl bir yön vereceğini de hesaba katar. İşte tam da burada sanat ve iktidar ilişkisi devreye girer. Devlet yöneticileri sanata ve bilime verdikleri önem ölçüsünde tarihteki yerlerini daha da sağlamlaştırırlar. Sanat ve bilim insanlarını koruyup kollama, devleti yöneten kişilere büyük bir prestij kazandırır. İktidar ve sanatçı ilişkisi konusunda yapılan çalışmaların azlığı düşünüldüğünde Prof. Dr.Halil İnalçık'ın 'Şâir ve Patron' adlı kitabı, gerek değindiği özgün konularıyla gerekse disiplinlerarası bir yöntem denemesi özelliğiyle örnek bir eser niteliği taşır. Zengin bir edebî altyapıdan gelen önemli bir tarihçinin akıcı bir üslûba da sahip olabileceğini biz okuyuculara gösteriyor.² Başta edebiyat, tarih ve sosyoloji bilimleri olmak üzere hem diğer bilim dallarında çalışan uzmanlara hem de konuya ilgi duyan bireylere yeni bir bakış açısı sunabilecek bir çalışmadır.

² Yazar, daha sonra yayımladığı "Has-bağçede 'ayş u tarab Nedimler Şairler Mutripler'" (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,İstanbul,2011) adlı eserinde 'Şair ve Patron' kitabında bahsini ettiği konuları geniş bir şekilde işlemiştir.

